

VOJNA PROFESIONALIZACIJA I POLITIČKA MOĆ

Studija švedskog istraživača Bengta Abrahamsona,* izrađena na osnovu brojnih empirijskih istraživanja organizovanih u oružanim snagama visoko razvijenih industrijskih zemalja Zapada i uz saradnju mnogih eminentnih vojnih sociologa (Fabrizio Benedetti, Philippe Schmitter, Peter Zhilin, Jerzy Wiatr i dr.), pri čemu se autor služio i gradivom prezentiranim na naučnim simpozijumima vojnih sociologa u Evianu (1966. god.), Londonu (1967. god.) i Varni (1970. god.), obuhvata analizu ključnih varijabli, koje utiču na mesto i ulogu vojnih kadrova i vojnih institucija u političkom životu visoko razvijenih industrijskih zemalja Zapada. Kao metodološku bazu, autor je usvojio prilaz koji je ranije uspešno primenjen za analizu moći profesionalnih rukovodećih kadrova u birokratskom sistemu, s time što je — radi specifičnih uticaja koji pro-

izlaze iz hijerarhičnosti vojne organizacije — morao izvršiti izvesna usaglašavanja s novim uslovima.

U uvodnom delu definisan je pojam vojne profesije (sa tipološkog i gradualističkog koncepta), a zatim je izvršena podela grupe vojnih profesionalaca (pod kojom se podrazumevaju samo aktivni oficirski kadrovi) na slojeve. Kao kriteriji stratifikacije usvojeni su:

(a) posedovanje specijalističkih teoretskih znanja i metoda njihovog sprovođenja u praksi,

(b) pridržavanje određene etike i

(c) duh pripadnosti zajedničkoj instituciji, stvoren zajedničkom obukom i vaspitanjem.

Proces profesionalizacije u širem smislu podeljen je na profesionalizaciju u užem smislu (pod kojom se podrazumevaju: regrutacija kadrova, naoružanje i oprema i organizacijska struktura) i profesionalnu socijalizaciju (koja se ostvaruje u procesu vaspitanja i obuke, iz kojeg rezultiraju

* Bengt Abrahamsson, *Military professionalization and political Power*. SAGE-publications — London, 1972.

uniformnosti usvojenih vrednosti, stavova, mišljenja i normi ponašanja). U zaključku je podvučeno da iz procesa profesionalizacije rezultiraju zajednički interesi zbog kojih zapadni vojni profesionalci nisu, niti mogu biti slepo pokorni sluge države i društva, koji su ih stvorili. Autor ističe da je imao za cilj da doprinese svestranijem sagledavanju navedene proturečnosti, što je učinio tako da je identifikovao ključne varijable nužne za dublju sociološku analizu vojne profesije, koristeći za njihovo iznalaženje empirijske podatke. Zbog nedostatka odgovarajućih empirijskih podataka nije u potpunosti moglo biti obuhvaćeno i veoma važno i aktuelno područje odnosa vojnih krugova i vojnoindustrijskog kompleksa.

Prvo poglavlje obuhvata evoluciju vojne profesije do koje je u minulom periodu dolazilo pod uticajem socijalnih pojava, među kojima su od najdominantnijeg značaja:

(a) stvaranje krupnih nacionalnih centralizovanih država,

(b) industrijalizacija (i s tim u vezi raslojavanje društva izazvano podelom rada),

(c) nestanak plemstva kao monopolističkog izvora za regrutaciju vojnih profesionalaca i

(d) tehnološke inovacije (vatreno oružje, nova sredstva veze, sve komplikovanija sredstva ratne tehnike, nuklearno-hemijsko-biolosko oružje i sl.).

Navedeni su se faktori odrazili na profesionalizaciju u užem smislu, tako da su vojne snage porasle kvantitativno i da su se diferencirale na tehničke rodove i službe (artiljerija, oklopne jedinice i sl.); s aspekta socijalne strukture postale su heterogeno regrutovane i dobile nove organizacijske forme (generalštabovi, ministarstva vojske i druge institucije, koje se permanentno bave planiranjem ratnih priprema). Profesionalna socijalizacija, pod uticajem navedenih tehničkih promena, uslovila je diferenciranje tipove brojnih specijalista školovanih u posebnim vojnim školama, a katastrofa mogućeg nuklearnog rata pojačala je političku ulogu vojnih rukovodilaca i dovela do njihovog udruživanja sa civilnim rukovodiocima, s kojima prilikom odlučivanja dele odgovornost.

U drugoj glavi je prikazana evolucija socijalne regrutacije oficirskih i boračkih kadrova, koja je od feudalnih armija do danas doživela korenite izmene, odražavajući se na socijalnu strukturu oružanih snaga. Oficirski kadrovi su klasifikovani na elitističke kadrove (V. Britanija, Argentina, Španija), na kadrove s dominacijom srednje klase (Čile, Australija, Holandija, Irska, SR Nemačka, SAD i Francuska), na izbalansirane kadrove bez dominacije klase (Norveška, Švedska) i kadrove s dominacijom radničke klase (Poljska, ČSR). U zaključku

se podvlači da se ponašanje oficirskih kadrova ne može identifikovati sa njihovim klasnim poreklom, jer je od velikog uticaja i socijalna pozadina s kojom se oficirski kadrovi često identifikuju, sklapajući saveze sa drugim grupama, ako su spremne da podrže njihove interese.

Autor, zatim konstatuje da je proces profesionalne socijalizacije obrađen s aspekta homogenizacije pogleda i ponašanja, koji nastaju pod uticajem izučavanja teorije ratne veštine, etike i zajedničkog duha rezultirajućeg iz timske saradnje. Teorija ratne veštine daje odgovarajuće norme u strategiji, operatici i taktici, pri čemu vojne škole, vojni časopisi, simpoziji i sredstva informisanja služe kao zajednička baza za sve vojne profesionalce. Ponašanje vojnih lica, odevanje i izgled, precizirani su određenim pravilima, koja regulišu odnose vojne hijerarhije, stvarajući određeni etički kodeks. Zajednički duh i osećaj pripadnosti čitavom vojnom kolektivu razvijaju se školovanjem, zajedničkim aktivnostima na vežbama, rotacijom dužnosti, rotacijom mesta službovanja i sl.

U četvrtoj glavi autor je analizirao temeljne vrednosti koje usvajaju zapadni vojni profesionalci, pri čemu je na osnovu analize empirijskog gradiva dokazao da se među temeljne opšte vrednosti mogu ubrojiti: nacionalizam (1), pesimistički pogled na ljude

(2), alarmizam (pesimistički pogled na mogućnost izbijanja rata) (3), politički konzervativizam (4) i autoritarizam (5). Podvlači se da su na Zapadu nosioci nacionalizma prvenstveno konzervativne partije, te se stoga između njih i oficira pokazuje izvesna kompatibilnost; za razliku od toga u zemljama u razvoju, u kojima su nosioci nacionalizma levičarske partije, oficirski kadrovi se zbližavaju sa njima (Alžir, Peru pod Velaskom, Bolivija pod Toresom). Autor smatra da zbog specifičnosti vojne organizacije i prirode vojnog poziva, koji zahteva strogu subordinaciju i efikasnost po svaku cenu, oficiri pre usvajaju autoritarizam nego demokratsko ponašanje.

Parcijalno analizirajući (u petoj, šestoj, sedmoj i osmoj glavi) nacionalizam, pesimistički pogled na ljude, alarmizam, politički konzervativizam i autoritarizam, autor u devetoj i desetoj glavi sintezom dolazi do zaključka da su upravo navedene vrednosti temeljne karakteristike zapadnog tzv. vojnog mišljenja, koje je rezultat homogenizacijskih procesa tokom profesionalizacije. Vojni konzervativizam se izvan oružanih snaga manifestira tako da oficiri, kao društveni sloj, podržavaju one institucije koje stabilizuju zapadna društva (crkva, familija, privatno vlasništvo) i šire sumnje u mogućnost eliminacije rata kao sredstva za postizanje političkih ciljeva. Nave-

deni uslovi su u prošlosti uticali da su se vojni rukovodeći krugovi udruživali sa onim vladajućim elitama koje su usvajale konzervativne vrednosti, a danas se taj proces manifestira u povezivanju sa industrijskim i tehnološkim elitama. Napredak u domenu teorije rukovođenja (tzv. menadžerstvo), koji se projecira i na oružane snage u celini, omogućio je da visoki vojni rukovodioci steknu znanja iz administracije, koja im omogućuju brzo uključivanje u civilnu administraciju. To predstavlja veliku opasnost jer konzervatizam, tehnokratizam, visoka organizovanost, jedinstveni stavovi i visoka profesionalna znanja oficira predstavljaju bumerang, koji može biti efikasno upotrebljen u fazi političke borbe za korišćenje i raspodelu nacionalnog dohotka.

U sledećoj glavi analizirani su normativni uticaji i uticaji institucionalizacije vrednosti (koje usvajaju vojni profesionalci) na socijalni život društva, pri čemu se zaključuje da se normativni uticaj zapadnih profesionalaca širi kroz difuziju nacionalizma, alarmizma i drugih vojnih vrednosti; kao determinante normativnog uticaja pojavljuju se odnosi sa javnošću i propaganda, mesto i ugled koje je vojna profesija dotične zemlje imala u prošlosti i krizne situacije, koje dovode do povećanog značaja vojnih profesionalaca. Na povećanje norma-

tivnih uticaja utiče čitav vojni establišment (pod kojim se podrazumeva i onaj deo državnog aparata koji se bavi ekonomskim resursima namenjenim oružanim snagama). Poseban značaj za povećanje normativnih uticaja ima termonuklearno oružje, čije strategijske komponente i rizici, koji proizilaze iz njegove upotrebe, imaju sve više politički a sve manje vojni karakter.

U dvanaestoj glavi analizirana je politička snaga vojske, koja se u punom obimu manifestira kada se donose odluke (ili kada se pokušaju doneti odluke) s negativnim posledicama po vojnu organizaciju. Politička snaga otpora, koja tom prilikom nastaje, je multiplikativna funkcija resursa i njihove mobilizacije, ali i vojnih vrednosti i ciljeva. Resursi se pojavljuju kao strukturalni (mesto vojnih profesionalaca u izvršnom, zakonodavnom i pravnom sistemu) i kvantitativni (ljudi, oružje i oprema, ekonomska ulaganja u oružane snage).

Zatim se u knjizi razmatraju odnosi između profesionalizacije, snaga i civilne kontrole. Implikacije historijske transformacije vojne profesionalizacije odražavaju se u domenu normativnih uticaja na formiranje vojnih grupa kao grupa za pritisak s programima u koje su utkane nacionalističke i alarmističke vrednosti, a u domenu političke snage na povećanje vojne a time i političke moći i njenu ekspanziju na

druga područja. Implikacije individualne profesionalizacije u domenu normativnog uticaja se manifestiraju u jačanju kohezije oružanih snaga, a u domenu političke snage u indoktrinaciji vrednosti i ciljeva kao dvema glavnim komponentama mobilizacije.

U zaključku se autor zalaže za efikasniji mehanizam zaštite civilnog društva od uticaja zapadnih vojnih profesionalaca. Predlaže da grupe vojnih profesionalaca, koje su angažovane u vladinim savetodavnim organima i stvaraju pritiske koji nisu u interesu društva, zamene civilni eksperti i naučnici, koji nisu opterećeni »predrasudama« nacionalizma, alarmizma i drugim vojnim vrednostima. Jedino u takvom rešenju vidi spas od negativnih uticaja, koji se sve više odražavaju na svakodnevnu realnost Zapada.

Rezultat Abrahamssonovog istraživanja pokazuje da se zbog visoke vojne »profesionalizacije« — pojavljuje rizik uticaja vojnih profesionalaca na socio-ekonomski debalans zapadnog društva; takvo odvajanje je po svojoj suštini — aprofesionalizacija vojske. Objektivna kontrola nad procesom otuđenja vojske od društva diktira, sem postojanja zakonskih i administrativnih institucija i političku bazu, dovoljno čvrstu da zakone i institucije učini efikasnim. Subjektivna kontrola nad navedenim procesom diktira nove profesionalne

norme i vrednosti, koje se moraju reflektirati na vaspitanje i karijeru vojnih profesionalaca i na njihov odnos prema civilnom društvu, čiji su oni sloj. Budući da su se u periodu posle II SR fundamentalno izmenili osnovi vojne tehnologije i da su se pojavile nove tendencije i vrednosti u međunarodnim odnosima, traže se i nove forme i merila rešavanja međudržavnih konflikt-nih situacija koji — prema mišljenju autora — moraju biti, ako se žele očuvati tekovine zapadnih demokratija, inkorporirani u proces vojne profesionalizacije radi sprečavanja institucionalnog, ideološkog i političkog izdvajanja vojnih kadrova iznad društva.

Osnovni se propust, kojeg je autor učinio prilikom definisanja subjekta istraživanja, manifestira u sužavanju izučavane kategorije vojnih profesionalaca isključivo na domen aktivnih oficira. Iako ova grupa ima, bez sumnje, dominantnu poziciju u vojnoj hijerarhiji neophodno bi bilo, radi kompletnije analize čitave grupe vojnih profesionalaca, uključiti u razmatranje i kategorije aktivnih podoficira i vojnika-najamnika, kao i penzionisana vojna lica; njihovim se, naime, u skupnim političkim delovanjem u oružanim snagama i izvan njih, ostvaruje rezultanta totalnog uticaja na vojne obveznike i vojnu politiku društva. Da je autor prihvatio takav prilaz, morao bi u empirijskim istraživanjima kon-

statovati da grupa vojnih profesionalaca nije monolitna, što bi diktiralo istraživanja svakog sloja vojne hijerarhije ponaosob. Vrlo je verovatno da bi u tom slučaju došao do saznanja da je grupa vojnih profesionalaca, čak i onako kako je on tretira, heterogenija nego što to pokazuju njegovi prvobitni zaključci. Pretpostaviti je da je autor bio svestan ove okolnosti i da je, zbog osnovnih klasnih interesa društva kome pripada, namerno ostao na učinjenom metodološkom okviru. Inače, da je napravio prilaz koji nudimo ovim prikazom, bila bi obezbeđena baza i za shvatanje ekscesnih procesa, koji se povremeno odvijaju u okvirima vojne profesije zapadnih armija, u kojima u kriznim situacijama društva dolazi do artikulisanja staleških klika (general-skih, pukovničkih, kapetanskih i drugih) s ciljevima i programima bitno različitim od onih koje zastupaju institucionalizovani vojni i politički vrhovi. Sem toga, nedovoljno je naglašena hermetizacija hijerarhijskih vrhova vojnih institucija u odnosu na spoljašne uticaje koji nastaju u zapadnom društvu a senzibilitet na unutrašnjeg neprijatelja, pod kojim se, od strane vojnih profesionalaca, podrazumevaju levičarske partije, je izostavljen.

Buržoaske su klasne pozicije sprečile istraživača, koji građansko društvo i buržoasku demokratiju posmatra kao najsavrše-

niji oblik, da zaključi da je izvor konzervatizma i tzv. apolitičnosti vojnih profesionalaca u stvari njihova antikomunistička ideologija, koja sačinjava okosnicu njihovih stavova i mišljenja i osnovni faktor zapadne blokovske kohezije, omogućujući vojnim profesionalcima, neovisno od nacionalnosti, identičnost stavova bitnim strateškim i političkim pitanjima. Iako su autoru bili poznati pučevi francuskih generala u Alžiru, puč grčkih pukovnika i vojna zavera u Italiji (1964. g.) koji su svi, neovisno od toga da li su uspjeli ili ne, bili obrazloženi »nacionalnim interesima« i potrebom sprečavanja »širenja komunističke subverzije« nije im posvetio dužnu pažnju, niti je analizirao rizike koji bi proistekli iz sličnih pojava, ukoliko bi do njih došlo u budućnosti. Dominacija blokovskih interesa nad nacionalnim interesima ostala je neistražena, iako je realno prisutna kao jedna od predominantnih karakteristika, koja postaje posebno aktuelna u kriznim situacijama, u kojima se vojni profesionalci i aktivnosti s kojima provociraju pritiske (vojne obaveštajne službe i sl.) pojavljuju kao važan instrument blokovske homogenizacije.

Unatoč navedenim metodološkim slabostima, knjiga može korisno poslužiti za sagledavanje mesta i uloge vojnih profesionalaca u zapadnim društvenim sistemima, u kojima političari mo-

raju sve više voditi računa o porastu moći vlastitih centuriona. Zajedno sa radovima zapadnih vojnih sociologa Morrisa Janowitza i Adama Yarmolinskog (koji su istraživali vojne profesionalce SAD, čija moć je dominantna u zapadnom bloku) knjiga omogućuje uvid u osnovne rizike s kojima se, zbog porasta moći vrhova vojne hijerarhije i vojnih

profesionalaca u celini, u sve većoj meri suočavaju političari zapadnih zemalja, ukoliko pokušavaju doneti odluke koje ne konveniraju vojnim krugovima i onima s kojima se krugovi vojnih profesionalaca vezuju radi očuvanja zajedničkih interesa, interpretirajući ih kao opštedruštvene.

Kapetan fregate
Tone ŽABKAR